

ОЦІНКА РІВНЯ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ АРБІТРІВ З БАСКЕТБОЛУ

Дусь Сергій, Лисюк Сергій

Вінницький національний медичний університет імені Миколи Пирогова

Анотації:

У статті наводяться дані моніторингу спеціальних знань та умінь молодих арбітрів із баскетболу. Визначено найбільш складні аспекти проблеми суддівства в баскетболі та основні закономірності у визначенні помилок арбітрами в ході матчу.

The article provides data monitoring special knowledge and skills of young referees basketball. The most challenging aspects of officiating in basketball and in determining the basic laws of referees errors in the match.

В статті приводяться дані моніторингу спеціальних знань та умінь молодих арбітрів по баскетболу. Определены наиболее сложные аспекты проблемы судейства в баскетболе и основные закономерности в определении ошибок арбитрами в ходе матча.

Ключові слова:

баскетбол, арбітри, спеціальна підготовленість, моніторинг знань та вмінь.

basketball, referees, special training, monitoring knowledge and skills.

баскетбол, арбитры, специальная подготовленность, мониторинг знаний и умений.

Постановка проблеми. Підготовка спортивних суддів з будь-якого виду спорту, здатних якісно оцінювати виступ спортсмена, – це складний багаторічний процес. Аналіз якості укомплектованості суддівського корпусу з різних видів спорту в Україні показує незадовільний стан справ. Незважаючи на стрімкий технічний прогрес в спорті, на сьогоднішній день залишається ще цілий ряд видів спорту, в яких оцінка спортивних дій здійснюється тільки на рівні суб'єктивного рішення спортивного судді [2]. До числа таких видів відноситься і баскетбол. Стрімкий розвиток баскетболу призвів до виникнення суперечності між вимогами, що висуваються до рівня підготовленості спортивних суддів, з їх реальними можливостями здійснювати цей вид діяльності.

Аналіз відповідної літератури і практика проведення змагань в баскетболі дозволили виявити ряд невідповідностей, протилежностей і протиріч:

- між недостатністю розробки існуючої методики підготовки арбітрів та високими вимогами сучасного рівня розвитку спорту;
- між недостатністю розробки критеріїв оцінки змагальної діяльності в баскетболі й якістю суддівства проведених матчів;
- між відсутністю системи контролю за ефективністю підготовки суддів та підвищенням якості суддівства на змаганнях.

II. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

Проблеми з суддівством стримують процес підвищення якості арбітражу спортивних змагань з баскетболу та негативно позначаються на успішності виступів українських спортсменів на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної літератури з ігрових видів спорту показав, що спортивному арбітражу приділяється не достатньо уваги. Найбільше праць присвячених цій проблемі належить фахівцям з футболу (В. В. Шаленко, 2001, А. Д. Будогоський, 2005, К.Л. Вихров, 2006; А. Б. Абдула, 2007, Ю.В. Манило, 2015 та ін.), однак і в дослідженнях з інших видів спорту, в тому числі й баскетболу, висвітлюються актуальні питання суддівства [1, 3-5, 7, 8].

Удосконалення комплексного підходу щодо системи підготовки молодих арбітрів до професійної діяльності в баскетболі суттєво доповнить існуючі положення.

Мета дослідження – оцінити початковий рівень теоретичних знань і вмінь арбітрів із баскетболу за результатами спеціальних випробувань.

Констатуючий етап дослідження проводився за участю 22 молодих суддів м. Вінниці віком 17-22 роки, які не мали досвіду професійного арбітражу, але мали стаж занять баскетболом від 5 до 12 років.

Результати дослідження та їх обговорення. На науково-методичному рівні існує необхідність чітких уявлень про педагогічний контроль, його сутність, зміст і рівні сформованості у спортивних суддів знань про структуру змагальної діяльності та особливості змагального поєдинку.

Необхідність вирішення цього питання пояснюється високою складністю суддівства гри баскетбол, яка характеризується складністю оцінки виконання технічних прийомів; швидкоплинністю технічних і тактичних дій; одночасністю контролю за дотриманням правил гри гравцями обох команд; підвищеною увагою до єдиноборств, а також інших ігрових моментів.

Виходячи із сучасних вимог, фахівець у галузі спорту повинен володіти компетентністю в різних аспектах своєї професійної діяльності. Це в повній мірі відноситься до суддівської діяльності. Професійна компетентність спортивного судді визначається якістю дій, які забезпечать ефективне розв'язання типових професійних завдань. Суддівська компетентність передбачає здатність в процесі практичної діяльності ефективно виконувати суддівські функції, тобто застосовувати на практиці професійні суддівські вміння.

Проблема відсутності об'єктивного та якісного суддівства відбивається не тільки на успішності виступу українських спортсменів, але й гальмує розвиток баскетболу загалом у країні.

Оцінка стану підготовленості арбітра проводиться в ході тестування або в процесі змагань і передбачає: оцінку спеціальної фізичної підготовленості; рівня практичного суддівства; теоретичних знань; оцінку психологічного стану. Такий контроль визначає комплексний рівень готовності арбітрів до виконання своїх професійних функцій.

Для виявлення початкового рівня теоретичних знань нами було проведено тестування молодих арбітрів, яке складалося з двох блоків: тестування за 25-ма письмовими питаннями та вирішення 25-ти відео тестів.

Визначалися вміння та знання за наступними розділами спеціальної підготовки баскетбольного арбітра: контроль за кидком, техніка суддівства, механіка суддівства, взаємодія арбітрів, фіксація порушень, фіксація фолів, контроль за грою. Складність завдань визначається складною інтерпретацією правил гри, які постійно змінюються.

Кидки м'яча в баскетболі безсумнівно є одним з основних технічних прийомів, від їх реалізації залежить кінцевий результат будь-якої зустрічі. Процес кидка починається з

II. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

безперервного руху гравця, який на думку арбітра є початком спроби закидання м'яча у кошик. Визначення процесу кидка з місця і в русі, добивання м'яча, виконання кидка згори, оцінка закинутого м'яча вимагає великої уваги від арбітра, зорового супроводу спроби виконання, одночасного фіксування часу гри (в кінці таймів або в момент закінчення володіння м'ячом).

До техніки суддівства належить володіння арбітром жестикуляцією, її швидке використання у залежності від ігрової ситуації.

За офіційними правилами змагань гри в баскетбол обслуговують 3 арбітри. Механіка суддівства означає правила розташування арбітрів на майданчику, їх переміщення та зміни після зафіксованих порушень або інших зупинок м'яча.

Крім узгоджених переміщень по майданчику судді повинні вміти взаємодіяти один з іншим, знати свої права та обов'язки, вправно виконувати свої функції залежно від розташування. Згідно з правилами змагань кожний суддя має право приймати рішення в межах своїх обов'язків, але не має права скасовувати чи піддавати сумніву рішення, що приймає інший суддя [6]. Це накладає певну відповідальність на арбітрів поєдинку і вимагає наявності професійного такту.

Порушеннями в баскетболі вважається недотримання Правил. Порушення можуть стосуватися розташування гравця і м'яча в межах майданчика, правильності ведення м'яча, фіксування зайвих кроків з м'ячом, недотримання правила 3-х, 8-ми і 24-х секунд, неправильне повернення у тилу зону, перешкода влученню та перешкода м'ячу під час кидка. Фіксація цих порушень відбувається арбітрами під час спостереження у зонах своїх дій і вимагає знання процедури винесення покарання гравцям і команді.

Найбільш спірними у процесі гри є питання пов'язані з визначенням фолів, що полягає у неправильному персональному контакті з суперником, а також неспортивній поведінці. Це пов'язано з обмеженою кількістю персональних та командних фолів, перевищення якої призводить до подальших процедур покарання. Для правильної фіксації фолів в баскетболі необхідно знати два принципи: принцип циліндра і принцип вертикальності. Принцип циліндра включає в себе простір над гравцем, який обмежений попереду долонями гравця, позаду – його сідницями, з боків поверхнями рук і ніг. Принцип вертикальності захищає простір гравця на підлозі та простір над ним, коли він вистрибує вертикально вгору. У разі коли гравець залишає свою вертикальну позицію і відбувається контакт з суперником – він є відповідальним за цей контакт. Отже, для арбітра є надзвичайно важливим вміння визначити правильну позицію при опіці гравця, який контролює або не контролює м'яч, гравця який перебуває у повітрі або виконує заслон, блокування чи здійснює зіткнення. Найбільшої уваги потребує гра центрових гравців, де існує декілька різних позицій опіки гравця. Під час фіксації фолів арбітр повинен чітко визначити суб'єктів порушення та дотримуватися процедури покарання, а також сприяти попередженню розгортання конфлікту.

Крім фіксування окремих порушень в ході гри арбітр повинен постійно здійснювати контроль за грою. Він має слідкувати за кількістю персональних та командних фолів, усі фоли мають бути призначені й всі покарання визначені. Особливі ситуації, які можуть виникнути у процесі матчу повинні вирішуватися відповідно до регламенту та Правил змагань.

Результатом моніторингу спеціальних знань виявлено, що найбільш складними для молодих арбітрів стали питання, що стосувалися фіксації фолів, порушень та контролю за грою й безпосередньо кидком (табл. 1). Менше помилок стосувалося техніки та механіки суддівства. Загалом з 25 питань арбітри давали від 5 до 12 неправильних відповідей,

II. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

причому така тенденція спостерігалася як у відповідях на письмові запитання, так і у відповідях на відео-тести.

Таблиця 1

Результати тестування теоретичних знань молодих арбітрів з баскетболу (n=22)

№ п/п	Розділ знань	Кількість помилок	
		письмового тестування	відповідей на відео-тести
1	Контроль за кидком	10	8
2	Техніка суддівства	3	4
3	Механіка суддівства	4	5
4	Взаємодія арбітрів	5	6
5	Фіксація порушень	11	10
6	Фіксація фолів	13	14
7	Контроль за грою	10	9

Кількість помилок, що допускалися судьями при оцінці дій гравців, порівняно невелика – у межах 30-40% від загальної кількості. Однак, з огляду на те, що навіть одна допущена помилка може вплинути на весь хід гри й її кінцевий результат, актуальність питання суддівства в баскетболі, безсумнівно, має місце і вказує на те, що інститут суддівства повинен вдосконалюватися адекватно тим перетворенням, що відбуваються в сучасному баскетболі.

Фізична підготовка є однією з важливих частин загальної підготовки баскетбольного арбітра до проведення гри. Спеціальна фізична підготовка арбітрів повинна відповідати запитам спортивної практики і бути спрямована на швидко-силову підготовку, розвиток якостей спеціальної швидкості та спеціальної витривалості, які найбільше необхідні під час проведення матчу. Високий рівень фізичної підготовленості арбітрів дозволить залишатися у добрій фізичній формі до кінця матчу, адже відомо, що найбільшої частини помилок арбітри можуть припускатися на останніх хвилинах матчу під впливом значної втоми.

Для оцінки рівня фізичної підготовленості та професійної придатності баскетбольних арбітрів нами використовувався інтервальний тест витривалості, запропонований FIBA. Методикою його виконання передбачається подолання бігом рівних відрізків – від лицьової лінії до протилежної лінії штрафного кидка, з висхідним зростанням швидкості бігу за сигналом метроному. Загальна кількість таких бігових прямих становить 86 відрізків. За отриманими результатами можемо констатувати, що всі молоді арбітри вклалися в запропонований норматив.

Не принижуючи важливості перших складових суддівської майстерності зауважимо, що справжній арбітр – це той, хто приймає адекватні, грамотні, зважені рішення у відповідності з діючим регламентом в екстремальних умовах змагальної боротьби. Тому важливо оцінити можливості молодих арбітрів застосовувати свої знання та вміння в практичному суддівстві. Така перевірка є важливою частиною загального моніторингу підготовленості суддів, що регулярно проводиться під час ліцензування Федерацією баскетболу України.

У процесі суддівства двобічних ігор молоді арбітри найбільше помилок здійснювали в аспектах механіки переміщень і взаємодії суддів, а також під час фіксації порушень, що стало прямим наслідком саме механіки суддівства. Під час практичного арбітражу спостерігалася невпевненість та підвищений рівень тривожності, що підкреслює відсутність досвіду та негативно відбивається на суддівстві навіть нескладних за ступеню відповідальності ігор.

II. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

Висновки. Таким чином, у результаті проведених досліджень було визначено наявність проблем суддівства в баскетболі, пов'язаних з об'єктивністю і правильністю вибору рішення при оцінці молодими суддями техніко-тактичних дій гравців. При цьому аналіз отриманих даних дозволив встановити деякі закономірності при виявленні фактів допущення помилок в суддівстві та тенденції їх кількісних коливань у залежності від конкретних ігрових ситуацій.

Зростаюча конкуренція в спорті висуває нові вимоги до суб'єкта суддівської діяльності. Проблема полягає в пошуку сучасних шляхів підготовки суддів у баскетболі з урахуванням загальних закономірностей і особливостей процесу спортивного суддівства.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у впровадженні експериментальної програми підготовки на базі факультету фізичного виховання і спорту із застосуванням активних методів навчання.

Література:

1. Баскетбол. Подготовка судей: учеб. пособие / под ред. С.В.Чернова. – М.: Физическая культура, 2009. – 256 с.
2. Вознюк Т. В. Сучасні ігрові види спорту. Навчальний посібник. / Т. В. Вознюк. – Вінниця: 2011. – 357 с.
3. Ерофеев С. Д. Специальная подготовленность баскетбольных арбитров : автореф. дис. на соискание степени канд. пед. наук специальность: 13.00.04 – М., 2002. – 20 с.
4. Ковригин В. Е. Динамика формирования профессиональных умений баскетбольного арбитра в результате педагогических воздействий // Вестник ЧГПУ. - №3. – 2012. – С. 109-118.
5. Нефедов В. М. Подготовка судей по баскетболу / В. М. Нефедов. – М. : Салам, 2009. – 247 с.
6. Офіційні правила баскетболу 2010 / В. Драбіковський, Л. Шабанова та ін. – К. : ФБУ, 2010. – 22 с.
7. Полиевский С.А. Специальная подготовленность баскетбольных арбитров. Оценка и совершенствование / С. А. Полиевский, Л. В. Костикова, А. М. Давыдов, С. Д. Ерофеев. – М.: Физкультура и спорт, 2005. – 168 с.
8. Цапенко В.А. Подготовка судей в гандболе. Учебное пособие. / В. А. Цапенко, В.А. Петров, Д.Г. Сердюк, С.В. Цапенко. – Запорожье: ЗНУ, 2005. – 99 с.